

УДК 823.134.1-97

Ковальчук Оксана,
старший викладач Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка

КАЗКА ТА РЕАЛЬНІСТЬ У ТВОРЧОСТІ АНТУАНА ДЕ СЕНТ-ЕКЗЮПЕРІ

Стаття акцентує одну з найхарактерніших рис творів Антуана де Сент-Екзюпері, а саме – вдале переплетення казкового та реального в його художній системі, що й робить твори письменника цікавими, як для дорослих, так і для дітей. У статті висвітлено та проаналізовано погляди вітчизняних та зарубіжних науковців щодо філософського сенсу твору «Маленький принц» Антуана де Сент-Екзюпері, який надійно ввійшов у шкільну програму із зарубіжної літератури. Розкрито багатогранність світобачення письменника, висвітлено його думки та ідеї щодо суті речей, віри у великий духовний та інтелектуальний потенціал людства. На основі узагальнення досліджень розкрито та обґрунтовано проблему казкового та реального у творчості Антуана де Сент-Екзюпері.

Ключові слова: казка, реальність, світобачення, творчість, письменник, філософський сенс, Антуан де Сент-Екзюпері.

Kovalchuk O. Fiction and reality in Antoine de Saint-Exupery's oeuvre.

The article addresses one of the most distinctive characteristics of Antoine de Saint-Exupery's works, namely his ability to efficiently intertwine fiction and reality in his artistic system, which makes the author's oeuvre appealing to different age groups. The article explores and analyzes the views of domestic and foreign scholars on the philosophical meaning of the "Little Prince" by Antoine de Saint-Exupery, which has firmly established itself in the World Literature school curriculum. The writer's multifaceted worldview is revealed, and his thoughts and ideas about the essence of things as well as his faith in the great spiritual and intellectual potential of humanity are highlighted. By virtue of generalizing the existing research findings, the problem of fiction and reality in Antoine de Saint-Exupery's oeuvre is detailed and underpinned.

Key words: fiction, reality, worldview, oeuvre, writer, philosophical meaning, Antoine de Saint-Exupery.

Постановка проблеми. Лейтмотивом творчої спадщини Антуана де Сент-Екзюпері є взаємини між дітьми і дорослими, пізнання навколишнього світу, прагнення привести людей до мудрості і щастя. Ця тема бере початок у першій книзі письменника «Пошта – на південь», триває в «Планеті людей», її ж досліджує Сент-Екзюпері і в останній, незавершеній книзі під назвою «Цитадель». І ця тема стала головною в «Маленькому принці» – алегоричній казці, яка описує красу і чистоту людських відносин. Вишуканий ліризм поєднується в ній з гіркою сатирою. Це фантастична казка для дітей і серйозний твір для дорослих, наповнений філософським змістом.

Стаття акцентує одну з найхарактерніших рис творів Антуана де Сент-Екзюпері, а саме – вдале переплетення казкового та реального в його художній системі, що й робить твори письменника цікавими, як для дорослих, так і для дітей. Невипадково героєм своєї казки Антуан де Сент-Екзюпері вибрав дитину. Письменник завжди був переконаний, що дитяче світобачення більш правильне, людяніше й природне. Представляючи навколишній світ очима дитини, автор змушує і нас замислитися над тим, що світ повинен бути не зовсім таким, яким його роблять дорослі. Однак в українському літературознавстві є не так багато праць, присвячених висвітленню мистецького світобачення Антуана де Сент-Екзюпері, зокрема аналізу художньої своєрідності його знаменитої казки, що й вказує на **актуальність даної статті**.

Аналіз досліджень. Відомостей про життєвий і творчий шлях Сент-Екзюпері не так вже й багато, хоча чимало дослідників звертались до його творчої спадщини. Серед них Андре Моруа у своїх «Літературних портретах», Марсель Міжо у праці «Сент Екзюпері», що вийшла у Москві 1965 року. Але важливе місце у дослідженні творчого шляху письменника посідають його автобіографічні твори «Планета людей», які автор-пілот почав писати, вирвавшись із пазурів смерті, ще в лікарні. Ще одну сторінку творчого шляху письменника відкривають й такі його автобіографічні твори, як «Південний поштовий», «Маленький принц», «Нічний політ», «Лист заручникові» й інші.

У них відображені не тільки філософські роздуми автора, а й його почуття та переживання, коли у фашистських таборах знаходився його товариш Леон Верт. Екзюпері змальовує також свою дружбу з Анрі Гійомом, пише про захоплення відважним льотчиком Жаном Мермозом [1, с. 73].

Мета статті – висвітлити ідейно-жанрову своєрідність творів Антуана де Сент-Екзюпері, зокрема вдале поєднання казкових та реалістичних елементів у прозі письменника; розкрити філософську тематику казки та символіку її образів.

Виклад основного матеріалу. Книги Антуана де Сент-Екзюпері, поета, мислителя і пілота, написані з неповторною інтонацією роздуму, посмішки, гіркоти, мудрості і мрії. З безмірною любов'ю до життя, з наполегливим прагненням зрозуміти свій час, з почуттям великої відповідальності перед людьми.

Створюючи в своєму творі романтичну атмосферу перших часів авіації, Сент-Екзюпері передає всю незвичність і, свого роду, фантастичність діянь пілотів для звичного погляду на світ, що склався протягом століть. Пілот, що освоює повітряний простір, стикається з раніше невідомими людині явищами. Таємнича невідомість вічно рухомої стихії, довкілля пілота, зумовили з'яву казкових мотивів у зображенні драматичних перепитій авіаційного ремесла. Казкові образи не стають штучними, вони завжди глибоко органічні і взаємопов'язані з усією образною тканиною тексту. У казковому плані написані і спогади письменника про його далеке дитинство – найліричніше сторінки всіх його творів. В елементах казкового, фантастичного у творах Сент-Екзюпері немає відходу від реальної дійсності, навпаки, силою своєї незвичної емоційності, вони допомагають глибше проникнути в сутність зображуваних явищ, які відкриваються людині, яка спромоглася пізнати нові, незвідані якості і красу звичної дійсності.

Небесна романтика у Сент-Екзюпері пройнята глибоким гуманістичним змістом. Пафос її в тому, що письменник умів побачити і оспівати у професії пілота людську працю. У книгах Сент-Екзюпері авіаційна тема, гармонійно

зливаючись з елементами автобіографічності, відображає індивідуальність письменника, стає душею творів [6, с. 14].

Багато критиків зазначають, що творчість для Сент-Екзюпері невіддільна від реальної діяльності людини. Критик Олександр Ісбах вважає, що автор «Південного поштового» поетизує працю, творчість, переживання своїх героїв. Моріс Ваксмахер пише, що Антуан де Сент-Екзюпері не втомлюється дивуватися красі робочих рук, забруднених мазутом. У своїй статті Т. Хмельницька зазначає, що літак для авіатора таке ж знаряддя пізнання світу, як плуг для селянина, лопата і ножиці для садівника, рубанок для теслі, ковадло для коваля. У його книгах людина-трудівник, учасник, що відчуває нерозривний зв'язок з людьми своєї країни і відповідальність за їхні долі [2, с. 67].

Важливою темою у творах Сент-Екзюпері є тема дружби. Вся творчість письменника, вважає Моріс Ваксмахер, – гімн теплим, але міцним зв'язкам, братерству, що об'єднує людей. А критик Олександр Ісбах вважає, що герої Антуана де Сент-Екзюпері – люди закохані в свою працю, у своїх товаришів, вони завжди зберігають почуття дружньої підтримки [3, с. 98].

Небесна романтика у Сент-Екзюпері пройнята глибоким гуманістичним змістом, вважає Волошина Л. Б. Але романтика письменника має під собою реальне підґрунтя. Т. Хмельницька відзначає, що політ у буквальному сенсі слова поєднується в Екзюпері з польотом думки, а «Південний поштовий» – невимушений опис безлічі епізодів льотного життя письменника.

У «Південному поштовому» можна відшукати багато аналогій, символів і сюжетних ходів, які будуть постійно зустрічатися у всіх пізніших книгах Сент-Екзюпері. У кожному розділі «Південного поштового», з яким вітчизняні читачі познайомилися вже після того, як вони прочитали і полюбили пізніші речі Сент-Екзюпері, чуєш голос автора «Землі людей», або «Нічного польоту»: пейзаж, немов застиглий у внутрішній своїй динаміці – в динаміці здивованого сприйняття його людиною; сувора і ніжна дружба пілотів, об'єднаних спільною справою; порив до подолання самотності; легкий шерех ефіру в навушниках –

тривоги і надії, що йдуть крізь відстані і грози; мотив дитинства, спогади про шкільні роки, про юнацьке кохання; пошуки моральних формул, необхідних молодому бентежному герою; діалог льотчика з хмарами, читачем, і з самим собою. «Витончено-незграбна, уривчаста і внутрішньо плавна фраза, ритм цієї незвичної прози зачаровує, він нервовий, але не болючий, а насичений здоровим почуттям здорових людей; метафори лаконічні, сухуваті, немов підсвічуються звідкись зсередини, зігріті пережитим, особистим, авторським почуттям» [5, с. 34–37]. І хоча в «Південному поштовому» багато чого ще не визріло, багато що говорить про невміння автора відібрати головне, відкинути другорядне, в повісті вгадується виваженість і зрілість нових книг, які не за горами. А головне, в цій повісті, як і у всій творчості Сент-Екзюпері, в центрі – людина, частинка живої теплої матерії, що протистоїть хаосу мертвого каменю, тендітна і непереможна сила людського духу і розуму. Предмети і стихії, що оточують людину, не містичні для письменника; вони таємничі, дивні, але матеріальні; їх можна і треба пізнати і підкорити. Книги Сент-Екзюпері, починаючи з «Південного поштового», навчають: не відмовлятися від боротьби, від зусиль зрозуміти дійсність, досягнути закони громадські й закони природи, від зусиль встановити дружні зв'язки з природою і людьми.

Можна відзначити наступні основні риси, властиві художньому стилю Сент-Екзюпері: узагальненість, дієвість і поетичність. Ці риси стилю пов'язані як з істотними сторонами світогляду, так і з особливостями мислення, художнього бачення письменника.

В узагальненості як межі стилю проявилася абстрактність концепції людини, соціальні відносини якої залишилися поза полем зору Сент-Екзюпері, схильність до синтезу, до абстрагованого підходу, до життєвих явищ, пов'язана з професійним досвідом пілота, що літає над землею. Узагальненість проявляється у властивостях метафоричних образів, в лаконізмі композиційної побудови і синтаксичної побудови фрази; в тяжінні письменника до алегоричних жанрових форм.

«Маленький принц» Антуана де Сент-Екзюпері характеризується своєрідною композицією, яка має чимало споріднених рис не лише казки, а й притчі. Так, початок і кінець повісті пов'язані з прибуттям героя на Землю і розставанням його з Землею, пілотом, Лисом. Маленький принц знову повертається на свою планету, до своєї Троянди. За той час, що дорослий і дитина були разом, вони відкрили для себе багато нового і в житті, і один в одному, тож розлучаються вони вже іншими – оновленими і навченими. Мова казки привертає увагу дивовижним багатством і різноманітністю прийомів. Вона передовсім мелодійна («...А ночами я люблю слухати зорі. Немов п'ятсот мільйонів бубонців...»). Це мова спогадів, мрій і роздумів: «...Коли мені було шість років... я побачив якомсь химерний малюнок...» або: «...Ось вже шість років, як мій друг разом з баранчиком мене покинув». Це мова переказу, легенди, притчі. Стилiстична манера – перехід від образу до узагальнення, від притчі до моралі – характерна риса письменницького таланту Сент-Екзюпері. Мова його твору природна і виразна: «сміх, ніби джерело в пустелі», «п'ятсот мільйонів дзвіночків». Здавалося б, буденні, звичні поняття несподівано набувають нового оригінального змісту: «вода», «вогонь», «дружба» і т.д. так само свіжі і природні його метафори: «вони (вулкани) сплять глибоко під водою, поки один з них не надумає прокинутися»; письменник вживає парадоксальні сполучення слів, які в звичайній мові не зустрінеш: «діти повинні бути дуже поблажливі до дорослих», «якщо йти просто прямо, далеко не підеш...» або «людям уже бракує часу щось дізнатися» [4, с. 168].

Завдяки таким особливостям мови відомі істини сприймаються по-новому, відкривається їх справжній зміст, змушуючи читачів замислитися: чи завжди звичне це найкраще і найбільш правильне. У мові казки можна знайти чимало традиційних понять про добро, справедливість, здоровий глузд, властивих народному фольклору, в якому присутній міфологічний підтекст. Так, Змія таїть у собі загадку життя і смерті, світ – коло людського тепла, спілкування та близькості. Автор ніби веде з читачем бесіду, довірливу і щиру, розмірковуючи про сутність людського буття. Ми відчуваємо постійну

присутність автора, який пристрасно бажає змінити життя на землі і вірить, що царство добра і розуму настане.

Осягаючи мудрість життя, маленький герой водночас викладає моральний урок дорослим, всім людям взагалі. Моральна краса любові, дружби, щастя і людського життя відкривається героям і читачам до кінця розповіді. По суті, перед нами переосмислений сюжет притчі про блудного сина, в якому заблудлі дорослі люди слухають словами дитини [7, с. 31].

Феномен казки «Маленький принц» в тому, що написана для дорослих вона міцно увійшла в коло дитячого читання. Не все доступне дорослим відкривається одразу дітям. Але діти читають цю книгу з задоволенням, тому що вона приваблює їх простотою викладу, розрахованого на дитину, тією особливою, притаманною саме цій казці атмосферою духовності, дефіцит якої так гостро відчувається в наші дні. Так само дітям близьке бачення авторського ідеалу в дитячій душі. Тільки в дітях Екзюпері бачить найціннішу основу людського буття. Адже тільки діти вміють бачити речі в їх істинному світлі, незважаючи на їх «практичну користь».

Висновки. Для підсумкового узагальнення слід підкреслити, що Антуан де Сент-Екзюпері ніби змушує читача змінити кут зору на звичні явища. Він підводить до розуміння очевидних істин: не можна ховати зірки в банку і безглуздо їх переховувати, потрібно берегти тих, за кого ти відповідаєш і прислухатися до голосу серця. Все просто і водночас складно. Важливо, аби цю істину запам'ятали діти і не забували про головне – треба бути вірним у коханні та дружбі, не можна бути байдужим до того, що відбувається у світі, не можна пасивно ставитися до зла, кожен відповідальний не лише за свою долю, але й за долю іншої людини.

Кожен твір Екзюпері – не лише опис подій, а й вираження його ідей та ідеалів. Найбільш поетичним їх відтворенням є чудова філософська казка про Маленького принца. Це розумна і глибока історія, звернена не тільки до дітей. Образ Маленького принца постає у казці уособленням найбільш гуманних сторін людської особистості. Його пригоди на різних планетах – в тому числі й

на Землі – подолання самотності і пізнання необхідності любові, прихильності, почуття відповідальності за своїх близьких.

Література

1. Вахрушев С. Последняя легенда Сент-Экзюпери / С. Вахрушев, А. Заблотський // Техника молодёжи. – 2007. – № 5. – С. 42–46.
2. Григор'єв В. П. Антуан де Сент-Екзюпері / В. П. Григор'єв. Л. : Просвіта, 1973. – 208 с.
3. Григорьев В. П. Антуан де Сент-Экзюпери. Биография писателя / В. П. Григорьев. – Л., 1973. – 197 с.
4. Полторацька Н. І. Французька літературна казка в ХХ столітті / Н. Полторацька // Казки французьких письменників. – Л. : Лениздат, 1988. – 284 с.
5. Сент-Екзюпері А. Маленький принц : повісті / А. де Сент-Екзюпері. Передмова Б. Чайковського. – Київ: Школа, 2003. – 144 с.
6. Сент-Екзюпері А. Планета людей / А. де Сент-Екзюпері. Передмова Нори Галь. – Свердловськ : Середньо-Уральське книжкове видавництво, 1985. – 129 с.
7. Філатова М. Маленький принц, хворий любов'ю / М. Філатова // Культура. – 1993. – № 31. – С. 53–54.
8. bookland.net.ua/author/324+Antuan+de+Sent-Exupery.html
9. [uk.wikipedia.org/wiki/ Антуан_де_Сент-Екзюпері](http://uk.wikipedia.org/wiki/Антуан_де_Сент-Екзюпері)